

ROMAN KONGIEL

(1904—1960)

Roman Kongiel urodził się w Wilnie dnia 29. VI. 1904. Ojciec odumarał go w dzieciństwie, pozostał z matką i siostrą, już wcześniej zmuszony był sam przebijać się przez życie — utrzymując się z korepetycji i stypendiów.

Po ukończeniu szkoły średniej (gimnazjum im. J. Lelewela w Wilnie) zapisał się w roku 1923 na Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Uniwersytetu im. Stefana Batorego. W roku 1929 zakończył studia dyplomem magistra filozofii z zakresu geologii. Jeszcze w czasie studiów (1927) został zastępcą asystenta przy Zakładzie Geologii, którym kierował prof. Bronisław Rydzewski; od samego początku wykazywał duże zamiłowanie i uzdolnienia do pracy naukowej. Później mianowany starszym asystentem pozostał na tym stanowisku do czasu zwinięcia Uniwersytetu z końcem roku 1939.

Równocześnie poświęca się działalności dydaktycznej w charakterze nauczyciela geografii i biologii w Seminarium Nauczycielskim im. T. Zana w Wilnie.

W roku 1934 uzyskuje doktorat z zakresu geologii i geofizyki, zaznaczają się tutaj jego zdolności na polu matematyki.

Okres wojenny spędza w Wilnie jako geolog w instytucjach geologicznych pod okupacją niemiecką, piastuje także godność naczelnika Archiwum Geologicznego w Wilnie.

W roku 1945 przenosi się do Torunia obejmując stanowisko adiunkta w Zakładzie Geologii na Wydziale Mat.-Przyrodniczym nowo organizującego się Uniwersytetu im. M. Kopernika. Na tym Wydziale przeprowadza habilitację w roku 1948 korzystając z opieki prof. Romana Kozłowskiego. W związku z utworzeniem Zakładu Paleontologii na tymże Uniwersytecie zostaje w roku 1950 powołany na zastępcę profesora, a potem (22. VII. 1950) zostaje mianowany nadzwyczajnym profesorem paleontologii.

Reorganizacja studiów w dziale nauk geologicznych w Polsce przeprowadzona w latach 1951 i 1952 spowodowała przeniesienie Katedry Geologii z Uniwersytetu im. M. Kopernika wraz z jej kierownikiem (prof. Edward Passendorfer) i pracownikami naukowymi do Warszawy. Równocześnie na Wydziale Geologii Uniwersytetu Warszawskiego powstał jedyny ośrodek studiów w zakresie paleontologii typu uniwersyteckiego, wobec tego Zakład Paleontologii Uniwersytetu im. M. Kopernika uległ zwinięciu.

Prof. K o n g i e l otrzymuje misję zorganizowania nowego zakładu geologii w Toruniu, którego zadaniem było prowadzenie wykładów i ćwiczeń dla geografów i biologów.

Rozpoczyna więc ponowne starania dla utworzenia tej placówki, na którą został powołany już jako profesor geologii. Ale wkrótce zapada poważnie na zdrowiu (choroba wątroby). Przez pewien czas leczy się w szpitalach, potem dla zapewnienia lepszej opieki lekarskiej przenosi się z rodziną do Warszawy obejmując (1957) stanowisko kierownika Pracowni Paleozoologicznej Muzeum Ziemi, instytucji naukowej, z którą już od dawna współpracował.

Do ostatnich chwil życia pracuje z wielkim, godnym podziwu poświęceniem, ażeby ukończyć poważne dzieło naukowe; zdaje sobie sprawę ze stanu swojego zdrowia, nie opuszcza rąk, umiera jak żołnierz na posterunku, w służbie nauce, na parę dni przed ukończeniem 56 roku życia, w dniu 23. VI. 1960 roku. Pozostawił swoją rodzinę, żonę i córkę do końca go podtrzymujące. Pochowany jest na cmentarzu na Powązkach.

Przedwczesna śmierć profesora Romana K o n g i e l a jest wielką stratą dla nauki polskiej, a w szczególności dla paleozoologii, w której to dziedzinie Zmarły położył tak wielkie zasługi. Pokrótkie trzeba przedstawić prace i osiągnięcia R. K o n g i e l a.

Działalność naukowa R. K o n g i e l a obejmuje okres lat trzydziestu od roku 1929 do 1960, ale trwała właściwie niecałe dwadzieścia lat, gdyż były dwie większe przerwy, jedna spowodowana wojną, a potem pracami organizacyjnymi w Zakładzie Geologii Uniwersytetu im. M. Kopernika — w latach 1939—1946, druga przerwa obejmuje początek choroby — lata 1953—1956.

Głównym polem jego zainteresowań jest paleozoologia. Prowadzi głównie badania nad jełowcami jury i kredy, przy czym uwzględnia także i jełowce współczesne. Drugi kierunek studiów R. K o n g i e l a to belemnity górnej kredy. W dość znacznym stopniu uwzględnia także problematykę stratygraficzną, zajmując się przy tej okazji niektórymi innymi jeszcze grupami skamieniałości.

Praca doktorska pt.: „W sprawie wieku «siwaka» w okolicach Puław” ogłoszona drukiem w roku 1935 zawiera materiały paleontologiczne — opisy jełowców, ramienionogów, głowonogów oraz kilku innych szczupłej reprezentowanych grup — oraz wyniki stratygraficzno-paleogeograficzne. Fauny wieku górnokredowego pochodzą z trzech poziomów: opoki, piasków glaukonitowych i siwaka, przy czym w tym ostatnim poziomie litostratygraficznym autor wyróżnia oddziały: dolny, środkowy i górny. Istnieje tutaj ciągłość osadów, a w stropowych warstwach pewne formy są podobne do znanych gdzie indziej z montu, wobec tego autor uważa, że to piętro należałoby raczej zaliczyć do danu. Później już zdecydowanie wypowiada pogląd, że w obszarze Puław występuje tylko dan. Wywody stratygraficzne uzupełnia ustępem traktującym o zalewach mórz górnokredowych w Polsce.

Opracowanie paleontologiczne jełowców i innych grup zwierzęcych z górnej kredy puławskiej zaopatrzone w liczne ryciny zawiera pokaźny dorobek naukowy. Zaznaczyć trzeba, że wówczas u nas znajomość jełowców kopalnych była niewielka, powodowało to między innymi konieczność ustalenia polskiego słownictwa naukowego w zakresie jełowców. Już w tej pracy uderza szeroki zakres problematyki poruszanej przez R. K o n g i e l a.

Uzupełnienie paleontologiczne tej pracy stanowi wspólne z L. Matwiejewówną opracowanie dotyczące tego samego obszaru: „Materiały do znajomości fauny górnokredowej z okolic Puław, 1937”.

Badania nad fauną i stratygrafią utworów najwyższej kredy prowadzi R. Kongiel równocześnie w okolicach Grodna („O wieku siwaka z Wólki Rządowej i Wólki Dorguńskiej koło Sopoćkiń”, 1937), skąd została oznaczona fauna ślimaków, małżów i łódkonogich wieku górny mastrycht — dan.

Materiały jeżowców kredy polskiej przy stałym i systematycznym zbieraniu coraz bardziej się mnożą dając R. Kongielowi szerokie pole do prowadzenia badań czysto paleontologicznych. Wynikiem tego jest opis wielu nie znanych dotychczas u nas gatunków, a także wielu nowych w literaturze. W pracy z roku 1935 powyżej omówionej podał Autor ryciny nowych gatunków jeżowców z mastrychtu okolic Puław. W osobnej pracy („O kilku nowych jeżowcach z osadów górnokredowych w okolicach Puław”, 1936) opisał nowy rodzaj *Corechinus* i trzy nowe gatunki z rodzajów *Gauthieria*, *Pseudananchus* i *Hemiaster*. Również w innych pracach, powyżej wzmiankowanych, znajdujemy opisy nowych gatunków lub podgatunków.

W roku 1937 R. Kongiel otrzymuje stypendium Funduszu Kultury Narodowej, które umożliwia mu pobyt w Danii i Szwecji dla zaznajomienia się z jeżowcami kopalnymi i współczesnymi, a dla paleontologa poznanie budowy ciała i warunków życia form dzisiejszych jest niezbędne. Również wiele daje możliwość przeprowadzenia badań porównawczych nad materiałami kopalnymi pochodzącymi z innych obszarów. Po powrocie ogłasza dwie ważne rozprawy.

Jedna („Rozważania nad zmiennością jeżowców”, 1938) zawiera opis metod biometrycznych stosowanych przez Autora tak do jeżowców dzisiejszych z rodzajów *Psammechinus*, *Echinocardium*, *Amphidetes*, *Brissoma*, jak i kopalnych (*Offaster pillula*, *O. pomeli*) z górnej kredy.

Problem wartości metod biometrycznych dla badań w dziedzinie systematyki jest przedmiotem dyskusji zoologów, paleozoologów i innych biologów. Dla paleozoologii metody biometryczne — szczególnie w zastosowaniu do niektórych grup świata kopalnego — są cenne jako stanowiące uzupełnienie badań porównawczych. Warunkiem jest posiadanie bogatych zbiorów oraz znajomość metod stosowanych w statystyce. W powyżej wymienionej pracy R. Kongiel przedstawił wyniki oparte na bogatych materiałach, a posiadał dużą znajomość specjalnych metod analizy statystycznej, w których m. in. mieści się jego metoda najmniejszych kwadratów. Podane w pracy obliczenia współczynników zmienności stanowią dobrą ilustrację metod biometrycznych w paleontologii, dają możliwość innym korzystania ze wskazówek.

Wartość tej pracy dla paleontologii jest duża, ponieważ mamy tu wykazane na przykładach, że przy oznaczaniu okazów, przy wizualnym ich rozpatrywaniu konieczne jest stosowanie ścisłych metod nauki dla wyeliminowania czynnika subiektywnego. Do metod biometrycznych Autora powrócimy jeszcze przy innych pracach, zapoznamy się z jego poglądami.

Tuż przed wojną w roku 1939 ukazała się pierwsza część podjętego przez Autora opracowania jeżowców kredowych. Zawiera ona wyniki badań nad jeżowcami regularnymi z kredy górnej od cenomanu po dan pochodzących z różnych obszarów ówczesnej Polski. Jedynie tylko część materiałów pochodzi od innych zbieraczy czy muzeów, większość zebrał

sam. Zgromadzenie odpowiednich materiałów nie było łatwe, zasiłki były skąpe, a warunki, w jakich wówczas były prowadzone badania naukowe, były nie zawsze dobre. Ilustruje je cytat z pracy powyżej wzmiankowanej: „w Głanowie nie mogłem zbadać dolnej części profilu ze względu na trudności stawiane przez właściciela gruntu, na którym znajduje się odsłonięcie głanowskie”.

Naukowe rezultaty tej pracy przedstawiają się w postaci opisów 26 gatunków jeżowców regularnych, z tego tylko 5 gatunków było u nas znanych, 19 występujących w innych obszarach u nas po raz pierwszy stwierdzono, a 2 gatunki (z rodzajów *Echinocyphus* i *Rachiosoma*) są nowe w ogóle.

Ta „notatka” jak skromnie A u t o r to opracowanie nazywa, przedstawia więc cenny wkład do znajomości jeżowców regularnych, przy czym obszernie streszczenie w języku francuskim — jakie znajdują się także w innych pracach R. K o n g i e l a — pozwala zaznajomić się także i zagranicą z naszym dorobkiem na tym polu. Wybuch wojny i inne nie sprzyjające okoliczności nie pozwoliły dokończyć monograficznego opracowania naszych kredowych jeżowców.

Po wojnie R. K o n g i e l rozpoczął studia nad znacznie bogatszym działem, tj. jeżowcami nieregularnymi. Jako pierwsza w tym zakresie praca ukazała się w roku 1949 monografia pt.: „O przedstawicielach rodzaju *Echinocorys* z danu Danii, Szwecji i Polski”, która stanowi pracę habilitacyjną przedstawioną na Wydziale Mat.-Przyrodniczym Uniwersytetu im. M. Kopernika. Praca ta ukazała się także *in extenso* w języku francuskim.

A u t o r postawił sobie dwa zadania. Z jednej strony przedstawia on zmienność i ewolucję gatunków *Echinocorys* z górnego mastrychtu i danu Danii i Szwecji, z uwagi, że materiały z tych obszarów są dobrze zachowane; z drugiej strony stara się O n prześledzić stosunki pokrewieństwa między formami z tych obszarów a naszymi z okolicy Puław, a których stan zachowania był znacznie gorszy.

W pracy tej jest opis 3 już znanych gatunków z danu Danii i Szwecji oraz jednego z Puław. Ponadto opisuje 4 nowe gatunki z Puław. Szczególnie interesujące są tutaj ustępy traktujące o metodach biometrycznych. A u t o r uwzględnił aż 22 cechy, które można było uchwycić — każdą z osobna; rozpatruje on także stosunki pomiędzy niektórymi cechami, określił 14 tych stosunków. Wszystkie obliczenia podał na 61 figurach i 2 tabelach. 18 tablic zawiera rysunki i fotografie skamieniałości. Jest to tylko część wykresów i tabel, które zostały opublikowane, ale już to, co praca zawiera, świadczy o ogromnym trudzie i niezwyklej sumienności badacza.

Szczególnie ważne jest stanowisko A u t o r a odnośnie do sprawy wartości metod biometrycznych dla paleozoologii. Stwierdza, że przy badaniu krzywych zmienności różnych gatunków, a dotyczących jednej i tej samej cechy, widać, że te krzywe zachodzą na siebie, czyli że dla celów klasyfikacyjnych nie można posługiwać się wskaźnikami zmienności otrzymanymi przy badaniu pojedynczych cech. Jest możliwe — pisze dalej A u t o r — że uwzględnienie cech niewymiernych dałoby lepsze rezultaty, uchwycenie tychże stanowi trudny problem.

Jednak dzięki metodom biometrycznym A u t o r był w stanie stwierdzić istnienie drobnych zmian w budowie pancerzy jeżowców, zmian świadczących o tym, że w badanych przez niego materiałach są wyraźne kierunki rozwoju. Wykazuje więc zmienność w obrębie gatunku w odcinkach czasu po sobie następujących; wykazuje również istnienie szeregu roz-

wojowego zaczynającego się formą *Echinocorys perconicus* (mastrycht), potem idzie *E. sulcatus* (dolny i górny dan) i kończy się ostatnim członem *E. obliquus* (dolny dan tylko jeden okaz, w górnym danie — liczne okazy).

W ciągu ewolucji tego szeregu zaznaczają się różne zmiany jak: zmniejszanie się wielkości pancerza, zmniejszanie się bezwzględnej i względnej wysokości równika, zmniejszanie się rozmiarów tarczy szczytowej, maleje wydłużenie pancerza i podstawy, następuje rozplaszczanie się pancerza i zaostrenie jego krawędzi podstawy.

Zadaje sobie A u t o r pytanie, jakie znaczenie mają te zmiany, czy są one natury ekologicznej i dotyczyły tylko pancerzy, czy też odbijały się one w organizacji wewnętrznej i w życiu tych organizmów. Dla rozwiązania tych pytań szczegółowo rozpatruje dane co do ewolucji jeżowców u innych autorów i łącznie z własnymi obserwacjami dochodzi do wniosku, że chodzi tu raczej o zjawisko związane z oddziaływaniem warunków życiowych, jak częściowe zagrzebywanie się w mule, zmienność tych form ograniczona jest więc do nieistotnych szczegółów budowy pancerza bez wprowadzania zasadniczych przemian w budowie organów ciała.

Mastrycht Puław dostarczył R. K o n g i e l o w i jeszcze dalszych materiałów, które zostały opisane w roku 1950 w pracy pt.: „O kilku nowych jeżowcach z górnego mastrychtu okolic Puław”. Mamy tu między innymi opis dwu nowych gatunków jeżowców nieregularnych z rodzajów *Echinogalerus* i *Micraster*.

Dopiero po kilku latach mógł R. K o n g i e l wrócić do jeżowców, tym razem już z jury Pomorza i paleocenu Kujaw. W pracy pt. „Uwagi o jeżowcach górnojurajskich z Czarnogłowu i Świętoszewa na Pomorzu Zachodnim, 1957” podał opis 14 gatunków, w tym dwa nowe i jedna nowa odmiana z rodzajów *Hemicidaris*, *Tetragramma* i *Orthopsis*. Była to bogatsza fauna jeżowców od poznanej dotychczas przez autorów niemieckich.

W rozprawie pt. „O kolcach jeżowców z warstw z *Crania tuberculata* N i l s s. w Boryszewie koło Sochaczewa” znajduje się opis wraz z pomiarami biometrycznymi kolców jeżowców regularnych pochodzących z paleocenu. Przy tej sposobności A u t o r jeszcze raz rozpatruje zagadnienie wieku siwaka z Puław, w którym paleocen — jego zdaniem — nie jest reprezentowany, dan puławski przedstawia odmienną fację od danu Danii.

Trwałym dowodem zainteresowań R. K o n g i e l a jeżowcami są również prace jego uczennic dotyczące jeżowców nieregularnych z górnej kredy południowej Polski, ukazały się one za jego życia i po śmierci.

Ostatnią rozprawą R. K o n g i e l a dotyczącą szkarłupni, tym razem liliowców, jest notatka pt.: „Nowy gatunek *Ammonicrinus* i jego występowanie w Polsce” z roku 1958. Jest tutaj podany opis liliowca znalezionego w Skałach w łupkach brachiopodowych wieku dolnożyweckiego. Na podstawie fragmentów łodygi oznaczył nowy gatunek i rozpatruje jego tryb życia.

W roku 1962, dwa lata po śmierci, ukazała się ostatnia wielka praca R. K o n g i e l a stanowiąca wynik długoletnich i systematycznych badań nad innym działem świata kopalnego, mianowicie monografia pt.: „O belemnitach z osadów mastrychtu, kampanu i santonu w dolinie środkowej Wisły”. W pracy tej ogłoszonej w języku angielskim znajdujemy omówienie wszystkich zagadnień naukowych nasuwających się przy badaniu belemnitów, a więc dane dotyczące anatomii, morfologii, systematyki, ewolucji, ekologii a także i poruszone zostały zagadnienia stratygrafii i paleogeografii.

Autor opisał nowy rodzaj belemnitów: *Fusiteuthis* reprezentowany przez jeden gatunek oraz 25 gatunków i podgatunków, w tym 4 nowe z rodzajów *Belemnitella*, *Goniotеuthis* i *Actinocamax*. Ponadto krytycznie omówione zostało zagadnienie rodzaju *Belemnella* wprowadzonego do literatury naukowej przez Jana Nowakę. Autor dochodzi do wniosku, że pod tą nazwą rodzajową zostały podane gatunki należące do różnych rodzajów.

Belemnity szczególnie nadają się do potraktowania z punktu widzenia metod biometrycznych w systematyce. W literaturze naukowej wiele na ten temat podano, między innymi także i nasze materiały były biometrycznie opracowywane, zajmował się tym i J. Nowak. R. Kongiel zebrał w sposób wyczerpujący wszystkie informacje biometryczne ze starszych prac uzupełniając je pomiarami wskaźników biometrycznych przez siebie ustalonych. Łączna ilość tych wskaźników wynosi 14.

Przedstawia tutaj problem szczególnie ważny, mianowicie wiek osobników. W oparciu o analizę cech rostrów wyróżnia klasy odpowiadające, w pewnym przybliżeniu, trzem stadiom życiowym: młodocianemu, dojrzałemu i starczemu.

Wyróżnione w obrębie rodzaju *Belemnitella* przez J. Nowakę *Belemnitella* s.s. i *Belemnella*, a które później (przez J. A. Jeletzky'ego) zostały uznane za odrębne rodzaje, są zdaniem R. Kongiela dwoma grupami ekologicznymi, mianowicie *Eubelemnitella* (= *Belemnitella* s.s.) przedstawia grupę gatunków (*B. junior*, *B. langei*, *B. mucronata* i *B. precursor*) żyjących w wodzie cieplej, a druga grupa (*B. kazimiroviensis*, *B. lanceolata*) żyła w wodach chłodnych.

W dorobku naszej nauki opracowanie R. Kongiela belemnitów górnokredowych jest klasyczne ze względu na szeroki wachlarz poruszonych tu zagadnień, na które należy zwracać uwagę w paleozoologii, oraz wykorzystanie w tak znacznym stopniu danych obiektywnych, jakimi są pomiary biometryczne. Szkoda, że ten bystry i przedsiębiorczy umysł nie doczekał szerszego zastosowania rodzących się obecnie nowych metod fizyko-chemicznych, jakie przedstawiają badania zawartości izotopów tlenu a także innych pierwiastków w skamieniałościach. W oparciu o te metody ukazują się właśnie prace o belemnitach i temperaturze wód, w których one żyły. Ale to już wykracza poza ramy niniejszego wspomnienia.

Obok publikacji naukowych znajdują się w dorobku R. Kongiela liczne artykuły o charakterze popularyzacyjno-naukowym. Ogłaszał je w szeregu czasopism takich jak: *Wszechświat*, *Przyroda i Technika*, *Fizyka i Chemia*, oraz w wydawnictwach Wiedzy Powszechnej. Dla przykładu warto wspomnieć o dwóch tego rodzaju szczególnie wartościowych pracach.

Jedną z nich jest rozprawa pt.: „O zmienności jeżowców rodzaju *Echinocorys* pochodzących z danu Danii, Szwecji i Polski, 1949”; przedstawia ona naukowy referat jego badań ogłoszonych w innej pracy, w którym zostały przedstawione te wyniki w sposób przystępny, przy czym są dodane uzupełnienia o budowie ciała i pancerza dzisiejszych jeżowców; omówiona jest ewolucja rodziny *Collyritidae* oraz rodzaju *Echinocorys*.

W roku 1950 ukazała się w wydawnictwach Wiedzy Powszechnej 60-stronicowa książeczka pt.: „Udział organizmów w budowie skorupy ziemskiej”. Podał tu Autor bardzo szczegółowe informacje o tworzeniu się skał organogenicznych, wyjaśnia, w jaki sposób różne organizmy bu-

dują skały, omawia ekologię grup organicznych, są liczne ryciny tych skałotwórczych organizmów. Znajdujemy dane o występowaniu tych skał na naszych ziemiach.

Ważna jest także działalność R. Kongiela na polu muzealnictwa geologicznego. Jego długolletnia naukowa współpraca z Muzeum Ziemi w Warszawie przyniosła także pozytywne i trwałe wartości tej czołowej instytucji muzealnictwa geologicznego w Polsce na polu gromadzenia zbiorów i publikowania czasopism geologicznych.

R. Kongiel był czynnym członkiem szeregu towarzystw naukowych jak: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Towarzystwo Przyrodników im. M. Kopernika. Był długolletnim członkiem Polskiego Towarzystwa Geologicznego i podnieść trzeba jego aktywny udział w organizacji XXI Zjazdu Naukowego naszego Towarzystwa w Toruniu w roku 1948, który to Zjazd objął Kujawy i Pojezierze Mazurskie.

Sylwetkę R. Kongiela jako pracownika nauki trzeba uzupełnić jeszcze przypomnieniem jego prac na polu dydaktyki, a w szczególności opieki nad młodymi pracownikami naukowymi. Nie zamykał się w sobie, nie uważał żadnego tematu za swoją wyłączną domenę, przeciwnie wciągał do swoich zainteresowań innych, zachęcał do badań i pomagał, przede wszystkim swoim przykładem. Zbyt krótko dane mu było działać na tym odcinku nauki, ale wszyscy, którzy korzystali z jego wiedzy i rozpoczęli pierwsze kroki przy Jego pomocy, weszli na drogę poprawnego naukowego traktowania tematów prac.

Profesor Roman Kongiel pozostanie w historii nauki polskiej, w historii paleozoologii jako prawdziwie twórczy umysł ustawicznie poszukujący prawd naukowych, odznaczający się szerokimi horyzontami myślenia oraz niezwykłą benedyktyńską wytrwałością, jako badacz krytyczny, który do nauki w istocie swojej opisowej wprowadzał metody stosowane w naukach ścisłych. Z jego działalnością naukową wiążą się wskazania o równie doniosłym znaczeniu jak omówione powyżej rezultaty wzbogacenia naszej znajomości faun kopalnych, mianowicie że służba nauce wymaga poświęcenia, że rozwój nauki polskiej i to, co dać ona powinna do ogólnego skarbcza wiedzy, stanowi cel godny życia uczonego.

Franciszek Bieda

WYKORZYSTANA LITERATURA I INFORMACJE

- 1957. Fleszarowa R. Retrospektywna bibliografia geologiczna Polski. *Inst. Geol. Muzeum Ziemi*, Warszawa.
- 1960. Mączyńska S., Barczykowa E. Roman Kongiel. *Prz. geol.* z. 8.
- 1962. Szarski H., Roman Kongiel. *Spraw. TNT* 14, z. 1—4, Toruń.
- 1962. . . . . Roman Kongiel, art. podpisany: Kierownictwo Muzeum Ziemi dołączony jako wkładka do: *Prace Muzeum Ziemi* nr 5, *Pr. paleozool.*, Warszawa.
- 1964. Informacje dostarczone przez Profesorową Larysę Kongielową.

SPIS PRAC ROMANA KONGIELA

- 1929. wspólnie z E. Rakowskim. Pomiary głębokości jezior trockich (Die Tiefenverhältnisse der Trokiseen). *Pr. TPN Wilno Wydz. Nauk Mat.-Przyr.* 5 za lata 1928/1929, Wilno.

1934. Zlodniały grunt na Syberii. *Przyr. i Tech.* 13, Lwów.
1935. W sprawie wieku „siwaka” w okolicach Puław (Contribution à l'étude du „siwak” dans les environs de Puławy (plateau de Lublin)) *Pr. TPN Wilno* 9 za rok 1934, Wilno.
1936. O kilku jeżowcach kredowych z Krasnego Siola koło Wołkowyska (Sur quelques Échinides de la Craie supérieure de Krasne Siolo près Wołkowysk). *Pr. TPN Wilno*, 10, za rok 1935. Wilno.
1936. O kilku nowych jeżowcach z osadów górnokredowych w okolicach Puław (Sur quelques Échinides nouveaux du Crétacé supérieur des environs de Puławy, Pologne). *Pr. TPN Wilno*, 10 za rok 1935, Wilno.
1937. wspólnie z L. Matwiejewówną. Materiały do znajomości fauny górnokredowej z okolic Puław (Matériaux fauniques de la Craie supérieure des environs de Puławy). *Pr. TPN Wilno*, 11 za rok 1936. Wilno.
1937. O wieku siwaka z Wólki Rządowej i Wólki Dorguńskiej koło Sopoćkiń (Sur la position stratigraphique du „siwak” de Wólka Rządowa et Wólka Dorguńska près Sopoćkinie (nord-ouest de Grodno)). *Pr. TPN Wilno*, 11 za rok 1936. Wilno.
1938. Rozważania nad zmiennością jeżowców (Considérations sur la variabilité des Échinides). *Rocz. Pol. Tow. Geol.*, 13 za rok 1937, Kraków.
1939. Materiały do znajomości polskich jeżowców kredowych. I. Jeżowce regularne (Notes pour servir à l'étude des Échinides crétacés de Pologne I. Échinides réguliers). *Pr. TPN Wilno* 13 za rok 1939, Wilno.
1939. O powstawaniu krzemieni. *Wszechśw.*, 1939. Wilno.
1939. O stanowisku systematycznym trylobitów. *Wszechśw.* Wilno.
1939. O tworzeniu się sferolitów i oolitów. *Wszechśw.* Wilno.
1939. Odkrycie utworów węglowych na Litwie. *Wszechśw.* Wilno.
1939. Patyna na krzemianach kredowych. *Wszechśw.* Wilno.
1939. Warunki występowania złóż helu. *Wszechśw.* Wilno.
1939. Zagadnienia powstawania skorup i powłok ochronnych na skałach. *Wszechśw.* Wilno.
1948. Budowa Ziemi, *Fizyka i Chemia*, 1, nr 3.
1949. O przedstawicielach rodzaju *Echinocorys* z danu Danii, Szwecji i Polski (Les *Echinocorys* du Danien de Danemark, de Suède et de Pologne). *Pr. Inst. Geol.* 5, Warszawa.
1949. O zmienności jeżowców rodzaju *Echinocorys* pochodzących z danu Danii, Szwecji i Polski (On the variability of *Echinocorys* from the Danian deposits of Denmark, Sweden and Poland) *Wiad. Muzeum Ziemi*, 4 za rok 1948. Warszawa.
1950. O kilku nowych jeżowcach z górnego mastrychtu okolic Puław (Sur quelques Échinides nouveaux du Maestrichtien supérieur des environs de Puławy) *Acta geol. pol.* 1, z. 3, Warszawa.
1950. Udział organizmów w budowie skorupy ziemskiej. Wiedza Powsz., Cykl: *O powstawaniu i rozwoju życia na Ziemi*. Czytelnik, Warszawa.
1957. Uwagi o jeżowcach górnourajskich z Czarnogłowa i Świętoszewa na Pomorzu Zachodnim (Remarques sur les Échinides suprajurassiques de Czarnogłów et de Świętoszewo en Poméranie Occidentale). *Biul. Państw. Inst. Geol.* 105, Warszawa.
1958. O kolcach jeżowców z warstw z *Crania tuberculata* Nilss. w Boryszewie koło Sochaczewa (Sur les radioles des Échinides des couches à *Crania tuberculata* Nilss. à Boryszew près de Sochaczew). *Pr. Muzeum Ziemi*, z. 2, Warszawa.
1958. Nowy gatunek *Ammonicrinus* i jego występowanie w Polsce (Une espèce

nouvelle de l'*Ammonicrinus* du Givétien inférieur de Skaly Mts. de S-te Croix). *Pr. Muzeum Ziemi*, z. 2, Warszawa.

1962. O belemnites z osadów mastrychtu, kampanu i santonu w dolinie środkowej Wisły. (On Belemnites from Maestrichtian, Campanian and Santonian, in the Middle Vistula valley (Central Poland)). *Pr. Muzeum Ziemi*, z. 5, Warszawa.

U w a g a. Wykaz publikacji z lat 1929—1950 wzięty z: R. Fleszarowa, Retrospektywna Bibliografia Geologiczna Polski, Warszawa 1957.

RÉSUMÉ

Professeur Roman K o n g i e l naquit le 29 juin 1904 à Vilna, mourut à Varsovie le 23 juin 1960. Il a fait ses études supérieures à l'Université de Stefan Batory à Vilna. En l'année 1934 il a présenté le mémoire: „Contribution à l'étude du „siwak” dans les environs de Puławy (plateau de Lublin)” pour obtenir le titre du docteur ès sciences (géologie et géophysique). Jusqu'au décembre 1939 il occupait le poste d'assistant au Laboratoire de Géologie à l'Université de Vilna. Avant la guerre il faisait des études pendant plusieurs mois à Kopenhagen et à la Station maritime de Kristineberg (Suède) en s'y consacrant aux recherches sur les Échinides fossiles et vivants. Pendant la guerre il travaillait à Vilna comme géologue. Après la guerre il s'est rendu à Toruń, il exécutait des fonctions de l'adjoint au Laboratoire de Géologie à l'Université de Nicolas Kopernik. Ensuite il était l'agrégé de l'Université, en l'année 1950 il a obtenu le titre du professeur extraordinaire et du directeur du Laboratoire de Paléontologie. Atteint d'une grave maladie de foie il a été obligé de passer quelque temps à l'hôpital. En l'année 1956 il a obtenu l'engagement comme le directeur du Laboratoire de Paléozoologie à Muzeum Ziemi (Musée de la Terre) à Varsovie.

Les travaux scientifiques de R. K o n g i e l concernent le domaine de paléozoologie, spécialement il s'a occupé des faunes d'Échinides du Crétacé supérieur. Il a écrit plusieurs mémoires sur ce thème.

R. K o n g i e l a étudié la variabilité de caractères des espèces à la base des méthodes statistiques et biométriques et il a présenté ces méthodes dans le mémoire: „Considérations sur la variabilité des Échinides”. Il a aussi introduit dans ses études une nouvelle méthode pour l'analyse des groupes fauniques génétiquement hétérogènes, à savoir la construction de la courbe des écarts de la droite calculée par la méthode des plus moindres carrés. Aussi dans ses autres travaux R. K o n g i e l a fait une large application des mesures de dimensions visibles chez des fossiles.

Cet auteur a soumis à un minutieux examen 8 espèces dans son mémoire: „Les *Echinocorys* du Danien de Danemark, de Suède et de Pologne”. Il y a passé en revue 22 différents caractères singuliers et en outre 14 différents rapports entre ces caractères. Il exprime les résultats de ses nombreuses recherches biométriques en des termes suivants: On n'a pas la possibilité de distinguer les espèces d'après les courbes de variabilité, mais on peut suivre au cours du temps les changements des coquilles appartenantes à la même espèce et par conséquent on a la possibilité d'étudier l'évolution des séries composées de plusieurs espèces voisines.

R. K o n g i e l a décrit un nouveau genre d'Échinides — *Corechinus* et plus de dix nouvelles espèces et sous-espèces. Dans le mémoire: „Remarques sur les Échinides suprajurassiques de Czarnogłów et de Świętoszewo

en Poméranie Occidentale” l’auteur a décrit 14 espèces d’Échinides réguliers. Son autre mémoire est aussi de valeur, à savoir: „Notes pour servir à l’étude des Échinides crétacés de Pologne. I. Échinides réguliers”. Ici l’auteur a décrit 26 espèces du Crétacé supérieur de Pologne. Il a aussi décrit une nouvelle espèce de Crinoïdes du Givétien de Pologne.

Le plus grand oeuvre de R. K o n g i e l paru après sa mort en l’année 1962 c’est une monographie en langue anglaise: „On Belemnites from Maastrichtian, Campanian and Santonian in the Middle Vistula valley (Central Poland)”. Les principaux résultats de ce travail sont: la description d’un nouveau genre *Fusiteuthis*, la description et la vérification de 26 espèces et sous-espèces de *Belemnitella*, de *Goniotoothis* et de *Actinocamax* d’après de nombreux matériaux, examen des caractères spécifiques a été appuyé sur les mesures biométriques exécutées sur 14 différents caractères. Il a trouvé que dans le genre *Belemnitella* on peut distinguer deux groupes d’espèces, une a vécu dans les eaux chaudes tandis que l’autre dans les froides. Il n’est pas justifié de conserver comme l’a proposé J. A. J e l e t z k y le genre *Belemnella* crée par J. N o w a k.

R. K o n g i e l a traité aussi largement des autres problèmes qui surgissent pendant l’étude des fossiles, à savoir l’écologie, l’évolution, la paléogéographie, la stratigraphie. Plusieurs travaux renferment aussi des descriptions des autres fossiles et surtout des Brachiopodes et des Ammonites.

Professeur Roman K o n g i e l a travaillé toujours, même pendant sa maladie, avec un grand zèle ayant en vue de servir le plus amplement la science. Il a dirigé aussi chaleureusement les travaux de ses élèves. Il a laissé l’opinion d’un savant éminent, d’un maître bienveillant et d’un homme distingué.

Franciszek Bieda